

## **(Zanemarena) uloga i važnost društvenih normi u poticanju međugrupnog kontakta: Pregled dosadašnjih nalaza i istraživački izazovi**

Lana Pehar i Dinka Čorkalo Biruški

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju, Hrvatska

---

### Sažetak

Premda društvene norme imaju snažan utjecaj na stavove i ponašanja ljudi u različitim socijalnim situacijama, njihovu istraživačku i praktičnu upotrebu znatno ograničava nekonzistentan način definiranja i mjerenja različitih vrsta normi. Nastojeći doći do zajedničke, sveobuhvatne definicije društvenih normi, u ovom radu opisujemo najvažnije konceptualizacije i vrste normi razvijene u okviru različitih teorijskih pristupa, te dajemo pregled relevantnih istraživanja normativnog utjecaja na individualna i međugrupna ponašanja. Ovaj se pregled, nadalje, posebno bavi unutargrupnim normama o međugrupnom kontaktu, kao specifičnom vrstom normi koje opisuju i propisuju tipične i prihvatljive interakcije s članovima vanjskih grupa. U tom pogledu ovaj pregled predstavlja važnu sistematizaciju jer su norme o kontaktu, unatoč tome što je njihova važnost davno prepoznata u regulaciji međugrupnih odnosa, do sada bile uglavnom zanemarene i kao istraživački konstrukt i kao teorijski koncept. Stoga prikazujemo rezultate malobrojnih novijih istraživanja međudnosa različitih vrsta kontakta među pripadnicima različitih grupa, unutargrupnih normi o kontaktu te međugrupnih ishoda kako bi se istaknule i razjasnile različite uloge koje norme mogu imati u oblikovanju složene dinamike odnosa među grupama, te upućujemo na još neriješena pitanja i moguće smjernice za buduća istraživanja.

*Ključne riječi:* društvene norme, normativni utjecaj, međugrupni kontakt, unutargrupne norme o kontaktu

---

Ovaj pregled dosadašnjih nalaza o važnosti grupnih normi za sprječavanje i poticanje međugrupnih kontakata polazi od središnje teze u mnogim društvenim znanostima, ponajprije (socijalnoj) psihologiji, da su stavovi i ponašanja pojedinaca pod snažnim utjecajem drugih ljudi i relevantnih društvenih institucija. Stoga se u radu najprije daje pregled određenja i definicija društvenih normi te se uspoređuju i evaluiraju njihove konceptualne prednosti, ograničenja te empirijska relevantnost.

---

✉ Lana Pehar, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: [lpohar@ffzg.hr](mailto:lpohar@ffzg.hr)

Rad je izrađen u okviru projekta IntegraNorm (broj IP-2014-09-4499), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Na temelju toga nudimo definiciju normi koja objedinjuje važne elemente dosadašnjih konceptualnih određenja. Potom dajemo pregled nešto starijih te suvremenih istraživanja uloge društvenih normi kao odrednica različitih individualnih i međugrupnih ponašanja. Na kraju ističemo važnost specifične vrste normi – unutargrupnih normi o međugrupnom kontaktu. Njihova je uloga do sada zanemarena, premda je važnost normativnog okvira u istraživanju međugrupnog kontakta isticana od početaka teorijskog oblikovanja uvjeta za uspješan međugrupni kontakt (npr. Alport, 1954). Navodeći i uspoređujući dosadašnje nalaze opisujemo i komentiramo stanje u području, te na kraju navodimo neriješena pitanja i buduće izazove u istraživanjima uloge društvenih normi o međugrupnom kontaktu.

### **Određenje i definicija društvenih normi**

Raznolikost definicija društvenih normi obilježje je mnogih disciplina, pa tako i unutar socijalne psihologije. Dok su rani socijalni psiholozi ponudili jednostavne, opisne definicije društvenih normi, kasniji su pristupi razvili složenija određenja, zahvaćajući različite elemente i vrste normi. Na primjer, Sherif (1936) je među prvima opisao norme kao običaje, tradicije, pravila, vrijednosti i druge kriterije ponašanja koji su postali standardizirani kao posljedica kontakta među pojedincima. Asch (1955) ih je definirao kao načine razmišljanja, osjećanja i ponašanja koje dijele i percipiraju prihvatljivima članovi neke društvene grupe. I dok su rane definicije uglavnom naglašavale samo kolektivnu (grupnu) prirodu normi, kasnije definicije, nastale u okviru različitih teorijskih pristupa, daju detaljniji opis različitih vrsta normi, relevantnih izvora normativnog utjecaja te različitih načina utjecaja normi na stavove, namjere i ponašanja ljudi. U nastavku ćemo opširnije opisati vrste normi i teorijske pristupe koji se najčešće koriste u psihologijskim istraživanjima, te ćemo, uzimajući u obzir razlike i sličnosti među pojedinim konceptualizacijama, ponuditi cjelovitu definiciju društvenih normi.

Ajzen i Fishbein u okviru teorije razložne akcije (Fishbein i Ajzen, 1975, 2011) i teorije planiranog ponašanja (Ajzen, 1991; Ajzen i Fishbein, 1980) rabe opći pojam *subjektivnih normi*, koje definiraju kao percepcije ljudi o tome kako će značajni drugi gledati na određeno ponašanje. Naglašavajući u određenju normi da je riječ o *percepcijama*, Ajzen i Fishbein ističu doživljajnu i subjektivnu prirodu normi, dopuštajući da objektivno iste okolnosti proizvedu različite percepcije, pa time i različite ponašajne ishode kod različitih pojedinaca. Subjektivnost kao element određenja normi zadržali su, kako ćemo u nastavku ovoga pregleda vidjeti, i mnogi drugi teorijski pristupi. Ajzen i Fishbein operacionaliziraju norme kao percipirani kumulativni pritisak za izvršavanje ili izbjegavanje određenog ponašanja koji u pojedincima izazivaju njima važne druge osobe. Prema teoriji razložne akcije i planiranog ponašanja subjektivne norme, zajedno s osobnim stavom prema ponašanju te percipiranim stupnjem kontrole nad ponašanjem, predviđaju namjeru izvođenja ponašanja, te posredno utječu i na samo ponašanje. Međutim, značajan metodološki problem s predloženom operacionalizacijom normi jest da ne određuje

tko su važni drugi čija percipirana očekivanja utječu na individualna ponašanja. Ovakva neodređena i općenita definicija izvora normativnog utjecaja znatno otežava zaključivanje o tome kako i zašto norme utječu na opažena ponašanja, kao i mogućnost predikcije budućih ponašanja.

Cialdini, Kallgren i Reno (1991) u teoriji fokusa normativnog ponašanja uvode važnu distinkciju između *običajnih* (deskriptivnih) i *propisujućih* (preskriptivnih) normi. Običajne norme predstavljaju percepcije (doživljaj) ljudi o tome kako se većina drugih uobičajeno ponaša u određenoj situaciji, dok su propisujuće norme percepcije o tome koja ponašanja drugi ljudi odobravaju ili ne odobravaju. Običajne norme motiviraju ponašanje informirajući što je djelotvorno ili adaptivno ponašanje u nekoj situaciji, dok propisujuće norme određuju društvene nagrade ili kazne za normativna ili nenormativna ponašanja. Prema Cialdiniju i sur. (1991) obje vrste normi moraju biti salijentne u određenoj situaciji da bi mogle utjecati na ponašanje, a veći utjecaj imat će ona koja je u nekoj situaciji istaknutija. Propisujuće norme Cialdinija i suradnika bliske su ranijim konceptualizacijama subjektivnih normi Ajzena (1991) i njegovih suradnika (Ajzen i Fishbein, 1980), koje se temelje na percepciji očekivanja *važnih drugih* u pogledu pojedinčeva ponašanja, dok propisujuće norme uključuju percepciju *širega društvenog odobravanja* ponašanja. U skladu s tim kasnije dorade teorije planiranog ponašanja proširuju definiciju subjektivnih normi uključivanjem zajedničkog utjecaja i propisujućih i običajnih normi (Fishbein i Ajzen, 2011).

Oba elementa normi implicitno u svoju definiciju uključuje i Christina Bicchieri (2006), koja ih naziva gramatikom društva, jer norme, baš kao i gramatika jezika, specificiraju što je pravilno (prihvatljivo), a što nepravilno (neprihvatljivo) u nekoj zajednici. Pritom naglašava da je za razumijevanje utjecaja normi važno poznavati *društvena očekivanja*, odnosno pojedinčeva vjerovanja o aktivnostima i stavovima drugih ljudi koja razlikuju društvene od drugih oblika normi, na primjer onih *formalnih* poput zakona i propisa. Za razliku od njih, sadržaj društvenih normi snažno ovisi o specifičnom društvenom kontekstu, a njihovo kršenje ne rezultira pravnim sankcijama, već neformalnim društvenim posljedicama. Društvene norme razlikuju se i od *moralnih*, koje se, kao dio sustava osobnih vrijednosti, slijede neovisno o utjecaju drugih ljudi, a njihovo kršenje izaziva negativne emocije poput srama i krivnje. Utjecaj normi na ponašanje, međutim, snažno ovisi o očekivanjima o ponašanju i uvjerenjima dovoljnog broja drugih ljudi. Bicchieri (2006) pritom razlikuje dvije vrste društvenih očekivanja – *empirijska* i *normativna*, koja su sukladna običajnim i propisujućim normama Cialdinija i sur. (1991). Empirijska su očekivanja uvjerenja pojedinca da se dovoljan broj drugih ljudi konformira nekom pravilu ponašanja, dok su normativna očekivanja uvjerenja pojedinca da dovoljan broj drugih ljudi očekuje konformiranje ili da će sankcionirati nenormativno ponašanje. Dakle, društvene su norme prema Bicchieri (2006) bihevioralna pravila koja ljudi poznaju, primjenjuju i slijede u relevantnim situacijama i to onda ako imaju s njima povezana empirijska ili normativna očekivanja.

Lapinski i Rimal (2005) uvode i dodatnu distinkciju važnu za istraživanje i mjerenje društvenih normi. Oni razlikuju *kolektivne norme* kao prevladavajuća pravila ponašanja koja stvarno djeluju u nekom kolektivu (npr. zajednici, kulturi), te *percipirane norme* koje predstavljaju pojedinceve mentalne reprezentacije kolektivnih normi. Kolektivne norme djeluju na razini neke društvene grupe te nastaju kroz interakciju članova te grupe (Bettenhausen i Murnighan, 1985), dok percipirane norme djeluju na individualnoj razini i nastaju na temelju toga kako pojedinci *interpretiraju* kolektivne norme. Kolektivne su norme rijetko eksplicitno definirane, pa ih pojedinci mogu i pogrešno interpretirati, što dovodi do interindividualnih razlika u percipiranim normama. Na primjer, stvarna norma u nekoj zajednici može biti da malen broj građana reciklira otpad, međutim, pojedinci, pod utjecajem selektivnih izvora u svojoj neposrednoj okolini (npr. susjedi i prijatelji koji recikliraju), mogu pogrešno percipirati da većina ljudi reciklira. Percipirane norme odgovaraju i Bicchierinom (2006) konstruktivnom društvu očekivanja te subjektivnim normama Ajzena i Fishbejna (1980), pri čemu Lapinski i Rimal (2005) naglašavaju da one mogu uključivati i običajnu i propisujuću komponentu Cialdinija i sur. (1991).

Tankard i Paluck (2016) dodatno ističu važnost istraživanja subjektivnih percepcija društvenih normi zato što pojedinci uglavnom nemaju uvid u stvarnu zastupljenost ponašanja ili stavova u svojoj grupi ili zajednici. Naime, ljudi su egocentrični mislioci (Ross, Greene i House, 1977) i kognitivni škrci (Fiske i Taylor, 1984), zbog čega mogu pogrešno pretpostaviti da su ponašanja i stavovi drugih ljudi slični njihovim ili pogrešno procijeniti stvarnu zastupljenost normiranih stavova i ponašanja. Kao i većina spomenutih teoretičara normi Tankard i Paluck (2016) pretpostavljaju da su zapravo percepcije normi, utemeljene na osobnom iskustvu i odabranim izvorima normativnih informacija, ono što usmjerava ponašanje. Unatoč tome što percepcije normi mogu biti pogrešne, temeljna motivacija ljudi jest da razumiju i usvoje normativna pravila u svojim zajednicama, kako bi imali točnu sliku društvene stvarnosti, zadržali osjećaj pripadnosti te izbjegli društveno odbacivanje. Zato *subjektivne* percepcije normi, bile one ispravne ili ne, postaju vodič individualnih ponašanja. Većina autora pritom naglašava i da norme nisu statična pravila ponašanja koja se, jednom naučena, internaliziraju za kasniju upotrebu, već da je percepcija normi dinamički proces pod utjecajem različitih faktora. Pojedinci tijekom vremena uče norme svoje grupe kroz osobnu interakciju s članovima, ali i pomoću drugih, neizravnih izvora informacija. Norme se tako oblikuju pod utjecajem javnog ponašanja članova grupe, informacija o iznimkama ili ponašanjima istaknutih pojedinaca (npr. nekažnjavanjima kažnjivog), informacija o grupnim mišljenjima i ponašanjima (npr. informacija iz medija ili marketinških kampanji) te poruka relevantnih institucija (npr. vlade, škola, organizacija).

Na analizu *grupnih normi*, koje nastaju unutar specifičnih društvenih grupa te reguliraju unutargrupna i međugrupna ponašanja, usmjerava se pristup socijalnog identiteta, koji integrira postavke teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1979)

i teorije samokategorizacije (Turner, Hogg, Oakes, Reicher i Wetherell, 1987). Temeljna je pretpostavka da je dio pojedinčeva identiteta određen članstvom u različitim društvenim grupama. Kada se ljudi identificiraju s određenom grupom, percipiraju sebe kroz karakteristike koje dijele s drugim članovima te grupe i koje njihovu grupu razlikuju od drugih grupa. Percipirana sličnost s članovima vlastite grupe dovodi do usvajanja grupnih normi jer stvara očekivanje da bi se "mi" trebali slagati, te tako motivira ljude na postizanje grupnog konsenzusa u relevantnim stavovima i ponašanjima. Drugim riječima, članovi grupe s kojima pojedinac dijeli relevantni socijalni identitet utječu na stavove i ponašanja putem referentnoga informacijskog utjecaja, pružajući informacije o prirodi i sadržaju unutargrupnih normi u određenom kontekstu (Turner, 1991). Hogg i Reid (2006) dodatno elaboriraju prirodu takvih normi sugerirajući da ljudi doživljavaju norme kao grupne prototipe koji zahvaćaju važne sličnosti unutar, te razlike između grupa. Posljedica je socijalne kategorizacije da pojedinci sebi i članovima drugih grupa pripisuju ključna obilježja prototipa vlastite i vanjske grupe. U tom smislu, unutargrupne norme predstavljaju dijeljene (zajedničke) kognitivne reprezentacije koje opisuju i propisuju poželjna ponašanja i stavove članova vlastite grupe te definiraju karakteristike članova relevantnih vanjskih grupa. Za razliku od većine opisanih konceptualizacija normi pristup socijalnog identiteta pretpostavlja da identifikacija s grupom dovodi do internalizacije grupnih normi, odnosno rezultira njihovim privatnim prihvaćanjem. Suprotno stajalištu Cialdinija i sur. (1991) prema kojem se ljudi konformiraju propisujućim normama zbog straha od socijalnih sankcija, teoretičari socijalnog identiteta smatraju da grupne norme utječu na ponašanje zato što su osobno važne i relevantne za definiciju pojma o sebi (Hogg i Reid, 2006). Kako se ljudi obično identificiraju s više različitih grupa, teorija samokategorizacije pretpostavlja da će stavovi i ponašanja pojedinaca biti pod utjecajem normi one grupe koja im je u određenom kontekstu psihološki važnija. Tako ovaj pristup pojašnjava relativno nejasne elemente normi iz drugih konceptualizacija, tj. ističe da su "važni drugi" kao izvori normativnog utjecaja zapravo članovi grupe s kojom se pojedinac u određenom trenutku najviše identificira.

Unatoč velikoj teorijskoj i metodološkoj raznolikosti različite definicije normi sažete u Tablici 1. sadrže slične elemente koji mogu pomoći u pronalaženju zajedničke i cjelovite definicije društvenih normi. Prvo, sve definicije naglašavaju grupnu prirodu normi, interpretirajući ih kao kolektivne konstrukcije o preferiranim i prikladnim ponašanjima u određenoj grupi, koje se razvijaju kroz međusobnu interakciju članova ili pod utjecajem drugih izvora normativnih informacija. Drugo, svi pristupi ističu subjektivnost normi, odnosno usmjereni su na *percepciju* normi, dakle na doživljaj pojedinca o tome koja ponašanja društvo odobrava ili ne odobrava. Te percepcije, a ne objektivno mjerljiva pravila, onda usmjeravaju ponašanja. Treće, različita određenja normi naglašavaju i različite izvore socijalnog utjecaja koji određuju normativni okvir. To mogu biti različiti osobno važni pojedinci, kako to postuliraju teorije razložne akcije i planiranog ponašanja ili vlastita grupa, npr. vršnjačka, etnička ili kakva druga referentna, kako to zagovara pristup socijalnog

identiteta. Izvor socijalnog utjecaja može biti i neki širi kolektiv, koji se onda određuje kao naprosto drugi ljudi, dovoljna većina ili samo većina, kako to naglašavaju npr. teorija fokusa normativnog ponašanja ili pristup normama Christine Bicchieri. Stoga različiti pristupi stavljaju različite naglaske na važnost različitih normativnih izvora. Konačno, većina određenja normativni sadržaj promatra kao opisujući (kakva su uobičajena ponašanja u društvu) ili kao propisujući (što su to prihvatljiva ponašanja, odnosno koja se ponašanja odobravaju ili sankcioniraju). Stoga se utjecaj normi na ponašanje uvijek treba promatrati imajući na umu ova tri elementa: doživljajnu prirodu normi, normativni izvor i normativni sadržaj. Pod tim bi se vidom društvene norme mogle definirati kao zajedničke ili dijeljene percepcije (dakle, subjektivne i doživljajne) tipičnih i prihvatljivih stavova, pravila i ponašanja članova različitih društvenih grupa s kojima se pojedinci dovoljno jasno identificiraju i/ili su im dovoljno relevantne, a koje se usvajaju, prihvaćaju i mijenjaju izravnom i neizravnom interakcijom s pripadnicima tih grupa, te u doticaju s drugim važnim izvorima normativnih informacija.

### **Utjecaj društvenih normi na ponašanje**

Istraživanja društvenih normi provedena u posljednjih 80 godina pokazuju da norme imaju snažan utjecaj na ponašanja ljudi u različitim situacijama. Nedavni opsežni pregled više od 800 empirijskih istraživanja normi pokazao je veliku heterogenost teorijskih pristupa, istraživačkih metoda, kriterijskih mjera, područja istraživanja i uzoraka (Shulman i sur., 2017). Najviše se istraživanja usmjerilo na analizu utjecaja normi na stavove, bihevioralne namjere i stvarna ponašanja, i to najčešće u području zdravstvenih ponašanja (npr. konzumacija alkohola, pušenje, prehrambene navike), zaštite okoliša (npr. zaštita prirodnih resursa, recikliranje, onečišćenje okoliša), potrošačkih navika te različitih sociokulturnih pitanja. Nadalje, istraživanja su uključivala sudionike različitih dobnih skupina, no najčešće studente (18 do 24 godina), zaposlene (25 do 65 godina) te opću populaciju (Shulman i sur., 2017). S druge strane, istraživanja normativnih utjecaja na različite aspekte međugrupnih odnosa znatno su rjeđa, premda su normativni utjecaji bili od početka jasno naglašavani u psihologiji međugrupnih odnosa. Kako bismo dali potpuniji uvid u efekte koje norme mogu imati na individualna te na slabije istražena međugrupna ponašanja, u nastavku opisujemo i raspravljamo rezultate relevantnih istraživanja provedenih u okviru prethodno navedenih teorijskih pristupa.

### **Utjecaj normi na individualna ponašanja**

Već su Sherifova (1935) istraživanja autokinetičkog efekta pokazala da se pojedinci u nejasnim situacijama konformiraju grupnoj procjeni jer se koriste ponašanjem drugih ljudi kao važnim izvorom informacija za usmjeravanje vlastita ponašanja. Sherif je također pokazao da se pojedinci nastavljaju konformirati grupnoj procjeni čak i kada grupa više nije prisutna, upućujući na internalizaciju normi. Asch (1956)

Tablica 1.  
Sažeti prikaz različitih definicija društvenih normi

<i>Vrsta norme</i>	<i>Teorijski pristup/autori</i>	<i>Definicija</i>
kolektivne norme	Lapinski i Rimal (2005)	<i>Prevladavajuća pravila ponašanja koja doista djeluju u nekom kolektivnu.</i>
percipirane norme	Lapinski i Rimal (2005) Tankard i Paluck (2016)	<i>Pojedinačne interpretacije stvarnih kolektivnih normi.</i>
subjektivne norme	Teorija razložne akcije (Fishbein i Ajzen, 1975, 2011) Teorija planiranog ponašanja (Ajzen, 1991; Ajzen i Fishbein, 1980)	<i>Percepcije pojedinaca o tome kako će njima važne osobe gledati na određeno ponašanje (percipirani socijalni pritisak za izvršavanje ili izbjegavanje određenog ponašanja).</i>
običajne norme	Teorija fokusa normativnog ponašanja (Cialdini, Reno i Kallgren, 1991)	<i>Percepcije pojedinaca o tome kako se većina drugih ljudi uobičajeno ponaša u određenoj situaciji.</i>
propisjuće norme	Teorija fokusa normativnog ponašanja (Cialdini, Reno i Kallgren, 1991)	<i>Percepcije pojedinaca o tome koja ponašanja drugi ljudi u određenoj situaciji odobravaju ili ne odobravaju.</i>
empirijska očekivanja	Norme kao "društvena gramatika" Bicchieri (2005)	<i>Uvjerenja pojedinaca da se dovoljan broj drugih ljudi konformira određenoj normi ponašanja.</i>
normativna očekivanja	Norme kao "društvena gramatika" Bicchieri (2005)	<i>Uvjerenja pojedinaca da dovoljan broj drugih ljudi očekuje konformiranje određenoj normi ili da će sankcionirati nenormativno ponašanje.</i>
(unutar)grupne norme	Teorija socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1979) Teorija samokategorizacije (Turner, Hogg, Oakes, Reicher i Wetherell, 1987)	<i>Dijeljene kognitivne reprezentacije poželjnih stavove i ponašanja pripadnika društvenih grupa, koji se s tim grupama dovoljno snažno identificiraju.</i>

je kasnije u svojim čuvenim istraživanjima konformizma utvrdio da se ljudi konformiraju grupnim normama čak i u vrlo jasnim situacijama (kao što je zadatak procjene duljine linija), i to zato što žele izbjeći društveno neodobravanje. Međutim, u Aschovim su istraživanjima norme dovele do (javnog) podlijevanja, ali ne i do (privatnog) prihvatanja grupnih procjena, jer se konformizam značajno smanjio kada su ljudi procjene (duljine linija) davali anonimno. Ovi su rezultati poslužili za tumačenje razloga zbog kojih se ljudi konformiraju društvenim normama. Tako utjecaj normi na ponašanje može biti informacijski, kada su drugi izvor informacija o društvenoj realnosti, ili normativni, kada očekivanja ili ponašanja drugih stvaraju socijalni pritisak za konformiranjem zbog želje za prihvatanjem ili izbjegavanjem društvenog neodobravanja (Deutsch i Gerard, 1955).

Istraživanja provedena u okviru teorije planiranog ponašanja (Ajzen, 1991; Ajzen i Fishbein, 1980) pokazala su da subjektivne norme, zajedno s osobnim stavom prema ponašanju te percipiranom kontrolom nad ponašanjem, omogućuju predviđanje planiranih, promišljenih ponašanja kao što su različita zdravstvena, ekološka i potrošačka ponašanja (Ajzen, 2015; Ajzen, Joyce, Sheikh i Gilbert Cote, 2011; Finlay, Trafimow i Moroi, 1999). Međutim, nedavna je metaanaliza efekata navedenih odrednica ponašanja pokazala da su subjektivne norme zapravo najslabiji prediktori ponašanja (McEachan, Conner, Taylor i Lawton, 2011). Neki autori sugeriraju da je mogući uzrok takvih nalaza nekonzistentna operacionalizacija subjektivnih normi jer su one u nekim istraživanjima mjerene kao običajne, u drugima kao propisujuće, a u trećima kao zajednička (uprosječna) mjera obje vrste normi (Chung i Rimal, 2016). Dodatni problem istraživanja može biti i preširoka definicija konstrukta subjektivnih normi koja ne dopušta specifikaciju kontekstualno relevantnih izvora normativnog utjecaja. Naime, moguće je da formulacija normativnih očekivanja "svih osobno važnih pojedinaca" ne razlikuje dovoljno specifične referentne grupe koje mogu imati različito snažne utjecaje na istraživana ponašanja.

Društvene su se norme koristile kao "sredstvo utjecaja" i u brojnim intervencijama usmjerenima na promjenu različitih ponašanja. Na primjer, Cialdini, Reno i Kallgren razvili su model normativnog postupanja prema kojem se norme mogu koristiti za izazivanje konformiranja poželjnim, socijalno prihvatljivim ponašanjima (Cialdini i sur., 1991; Cialdini, Reno i Kallgren, 1990). Naglašavajući razliku između običajnih i propisujućih normi, autori su pretpostavili da je za izazivanje promjena u ponašanju važno znati koja vrsta normi djeluje u određenoj situaciji. Tako su istraživanja utjecaja običajnih i propisujućih normi na ekološka ponašanja pokazala da su za *promjenu nepoželjnih ponašanja* (npr. onečišćavanje okoliša, krađa drva) propisujuće norme djelotvornije od običajnih (Cialdini, 2003; Cialdini i sur., 1990) jer naglašavanje visoke zastupljenosti nepoželjnih ponašanja može dovesti do pogrešne interpretacije da raširenost ponašanja implicira visoku društvenu toleranciju, pa i prihvatljivost takvih ponašanja. S druge strane, isticanje običajnih normi pokazalo se učinkovitim u istraživanjima usmjerenima *na poticanje*



ekološki *poželjnih ponašanja* (Goldstein, Cialdini i Griskevicius, 2008), pogotovo kada su one uparene s konzistentnim propisujućim normama (Cialdini i sur., 2006). Iz toga slijedi mogućnost da je isticanje običajnih normi učinkovitije za poticanje poželjnih, dok je isticanje propisujućih učinkovitije za sprječavanje nepoželjnih ponašanja. Brojna su istraživanja pokazala da se manipulacija percepcijom obje vrste normi može iskoristiti kao učinkovit mehanizam za promjenu različitih relevantnih ponašanja poput konzumacije alkohola, kockanja, štednje energije i recikliranja (Donaldson, Graham i Hansen, 1995; Larimer i Neighbors, 2003; Schultz, Tabanico i Rendon, 2008). Iako je naglasak na dvije vrste normi koje mogu biti situacijski različito salijentne pridonio uspješnosti predikcije različitih ponašanja, istraživanja vođena ovim pristupom nisu uzela u obzir načine na koje specifične društvene i posebno referentne grupe, mogu usmjeravati individualne stavove i ponašanja, ovisno o tome koliko su pojedincima važne.

Ovaj su nedostatak izbjegli istraživači unutar pristupa socijalnog identiteta usmjeravajući se na utjecaj koje norme relevantnih društvenih grupa imaju na ponašanja članova, pogotovo kada se oni s njima snažno identificiraju. Tako su Terry i Hogg (1996) pokazali da percipirane norme vlastite grupe (prijatelji i kolege sa sveučilišta) predviđaju namjere studenata da počnu redovito vježbati te se koriste mjerama zaštite od sunca, ali samo kod ispitanika koji se identificiraju kao studenti. Slični su rezultati dobiveni i u istraživanjima prediktora namjere recikliranja (Terry, Hogg i White, 1999), konzumiranja zdrave hrane (Astrom i Rise, 2001) i pretjerane konzumacije alkohola (Johnston i White, 2003), pri čemu je u svima stupanj identifikacije s grupom bio značajan moderator odnosa percipiranih grupnih normi i bihevioralnih namjera. Novija su istraživanja pokazala da percipirane unutargrupne norme kod visokoidentificiranih pojedinaca imaju utjecaj i na stvarna ponašanja, a ne samo na bihevioralne namjere (Duffy i Nesdale, 2009; Neighbors i sur., 2010). Tako je pristup socijalnog identiteta ne samo usmjerio pažnju istraživača na grupnu prirodu normativnih procesa nego i započeo s utvrđivanjem važnih uvjeta koji određuju kada i kako norme mogu utjecati na individualna ponašanja članova grupa.

### **Utjecaj normi na međugrupna ponašanja**

Ranija su istraživanja međugrupnih odnosa navodila društvene norme kao jedan od osnovnih uzroka međugrupnih predrasuda i diskriminacije (Allport, 1954; Lewin, 1952) pretpostavljajući da članovi grupa kroz međusobnu komunikaciju, opažanje i socijalnu usporedbu zajednički konstruiraju stereotipe o vanjskim grupama te prenose informacije o prikladnim međugrupnim stavovima i ponašanjima. Istraživanja rasnih stereotipa Katza i Braleya (1933) pokazala su tako visoki konsenzus u karakteristikama koje studenti pripisuju različitim etničkim grupama, i to čak i onima s kojima nikada nisu imali osobni kontakt. Sherifova klasična istraživanja međugrupnih odnosa izviđača u ljetnom kampu (Sherif, Harvey, White, Hood i Sherif, 1961) jasno su pokazala kako formiranje kohezivnih grupa može dovesti do brzog razvoja i širenja normi koje podržavaju stereotipe i predrasude

prema drugoj grupi. Sherif je pritom naglašavao da stavovi prema drugim grupama nisu toliko posljedica osobnih iskustava s pripadnicima tih grupa koliko rezultat kontakta s članovima vlastite grupe te prevladavajućih grupnih normi. Sukladno tome, Pettigrew (1991) je konformiranje kulturalnim normama istaknuo kao najvažniju odrednicu predrasuda. Njegova su ranija istraživanja rasnih stavova bijelaca u SAD-u i Južnoafričkoj Republici (Pettigrew, 1958, 1959) pokazala da su predrasude prema crncima više povezane sa sklonošću konformiranju normama nego s individualnim razlikama u autoritarnosti te da osobine ličnosti ne mogu objasniti velike regionalne i nacionalne razlike u međugrupnim stavovima.

Dodatni dokaz utjecaja normi na međugrupne stavove i ponašanja bila je i činjenica da su promjene društvenih normi često praćene i promjenama u snazi predrasudnih stavova i količini diskriminatornog ponašanja. Npr. Pettigrew (1958) je utvrdio da su se rasne predrasude muškaraca iz južnih država SAD-a postepeno smanjile kada su otišli u vojsku i došli u kontakt s manje predrasudnim obrascem društvenih normi. Također, Minard (1952) je istražujući odnose bijelih i crnih radnika u rudnicima ugljena pokazao da se ponašanja prilagođavaju normama konteksta – dok su u rudnicima radnici surađivali, u skladu s radnim pravilima, izvan radnog okružja su bili posve segregirani, kako su to propisivala pravila zajednice. Promjena je normativne klime poslužila i kao objašnjenje nalaza anketnih istraživanja koja su pokazala smanjivanje negativnih stavova i predrasuda prema rasnim i etničkim manjinama tijekom vremena u SAD-u (Firebaugh i Davis, 1988). Naime, neki psiholozi sumnjaju da ti trendovi ne odražavaju stvarne promjene u stavovima, već konformiranje trenutnim društvenim normama koje više ne podržavaju otvoreno izražavanje predrasuda (Dovidio i Gaertner, 1986; Rokeach i Ball-Rokeach, 1989). Ova je pretpostavka dobila neizravnu potporu i u istraživanjima modernih i prikrivenih predrasuda u SAD-u i Europi (Crosby, Bromley i Saxe, 1980), a generacijske razlike u izražavanju negativnih međugrupnih stavova, oblikovane vjerojatno različitim socijalizacijskim normativnim okvirom, pokazane su i u nas (npr. Čorkalo Biruški i Ajduković, 2012). Međutim, navedena su istraživanja mjerila norme i njihov utjecaj tek posredno, opažanjem promjena u stavovima kroz vrijeme ili društveni kontekst, koristeći ih uglavnom kao interpretacijski okvir za dobivene nalaze. Ta činjenica otežava donošenje pouzdanijih zaključaka o stvarnim efektima (percepiranih) grupnih normi i njihovih promjena na međugrupne odnose.

Utjecaj percepcije društvenih normi, kao i efekti eksperimentalne manipulacije takvim percepcijama na međugrupne stavove i ponašanja predmet su novijih istraživanja. Na primjer, Crandall, Eshleman i O'Brien (2002) tražili su od studenata da procijene stupanj u kojem je društveno prihvatljivo imati negativne stavove prema 105 različitih društvenih grupa (npr. rasne grupe, beskućnici, silovatelji itd.). U nezavisnom su uzorku mjerili osobne stavove studenata prema tim istim grupama. Rezultati su pokazali gotovo potpunu korelaciju ( $r = .96$ ) između osobnih stavova studenata i percipiranih normi o prihvatljivosti izražavanja negativnih stavova.

Eksperimentalna istraživanja Stangora, Sechrista i Josta (2001a, 2001b) pokazala su da manipulacija informacijama o međugrupnim stavovima i uvjerenjima članova vlastite grupe dovodi do promjena u osobnim stavovima i stereotipima koji se naknadno nastoje uskladiti s prezentiranim grupnim procjenama. Neka su istraživanja pokazala i to da percipirane norme o postupanju prema vanjskoj grupi imaju čak snažniji utjecaj na međugrupne stavove i ponašanja od osobnih stavova (Blanchard, Crandall, Brigham i Vaughn, 1994; Paluck, 2009). Iako je hipoteza o utjecaju percipiranih normi na stvarna ponašanja prema vanjskim grupama rijetko izravno testirana, postoje nalazi koji upućuju na to da norme mogu imati i pozitivne i negativne bihevioralne posljedice. Tako su npr. Sechrist i Stangor (2001) pokazali da su ispitanici s izraženim predrasudama prema Afroamerikancima kojima je prezentirana informacija da drugi studenti na sveučilištu dijele njihove negativne stavove sjedali značajno dalje od osobe afroameričkog podrijetla u odnosu na ispitanike koji su vjerovali da se drugi ne slažu s njihovim mišljenjima. S druge strane, ispitanici bez predrasuda prema Afroamerikancima sjeli su bliže ciljnoj osobi kada su vjerovali da drugi studenti dijele njihove stavove. Sukladno tome, Sechrist i Milford (2007) su demonstrirali da percepcija pozitivnih stavova vlastite grupe povećava i vjerojatnost međugrupnog pomaganja. Korištenje je eksperimentalnih nacrtu u ovom području omogućilo uvjerljivu potvrdu društvenih normi kao važnih i nezavisnih regulatora međugrupnih stavova i ponašanja. I dok se u tim istraživanjima utjecaj normi uglavnom ispitivao manipulirajući percepcijama grupnog konsenzusa u pogledu općih stavova prema vanjskoj grupi, novija su se istraživanja počela usmjeravati na percepciju grupnih stajališta o različitim specifičnim aspektima međugrupnih odnosa, o čemu pišemo u nastavku teksta.

### **Unutargrupne norme o međugrupnom kontaktu**

Jedna od specifičnih vrsta normi čijom se ulogom i efektima na međugrupna ponašanja istraživači u novije vrijeme bave jesu unutargrupne norme o kontaktu s pripadnicima vanjskih grupa, odnosno unutargrupne norme o prikladnosti međugrupnog kontakta. Naime, međugrupni kontakt važan je faktor koji određuje odnose i društvenu dinamiku među pripadnicima različitih grupa. Davno formulirana hipoteza međugrupnog kontakta (Allport, 1954) predviđa da izravan kontakt među grupama može smanjiti predrasude prema vanjskim grupama te pridonijeti poboljšanju međugrupnih odnosa, no pod određenim uvjetima: status među grupama treba biti jednak, uz postojanje zajedničkog cilja, međusobne suradnje te podrške autoriteta, zakona i normi. Ova je hipoteza često provjeravana u različitim kontekstima i grupama, uz korištenje različitih istraživačkih metoda te je jedna od najbolje potkrijepljenih hipoteza u društvenim znanostima. Opsežna je metaanaliza na više od 515 istraživanja međugrupnog kontakta pokazala da kontakt s različitim vanjskim grupama doista dovodi do smanjenja međugrupnih predrasuda (Pettigrew i Tropp, 2006).

Unatoč učinkovitosti izravan kontakt može biti teško postići u realnim uvjetima, posebno u postkonfliktnim zajednicama (Pehar, Čorkalo Biruški, Jelić, Pavin Ivanec i Tomašić Humer, 2017). Naime, izravan se kontakt može koristiti kao intervencija za smanjenje predrasuda samo onda kada ljudi imaju priliku susresti se s pripadnicima druge grupe (npr. ako žive u istom kvartu, idu zajedno u školu ili na posao). Potaknuti ovim ograničenjima izravnog kontakta Wright, Aron, McLaughlin-Volpe i Ropp (1997) predložili su hipotezu proširenog kontakta, prema kojoj i samo znanje da članovi vlastite grupe imaju bliske odnose s pripadnicima vanjske grupe može dovesti do pozitivnijih međugrupnih stavova. Autori su pretpostavili da prošireni kontakt, između ostalog, ostvaruje svoj utjecaj na međugrupne odnose i mijenjanjem percepcije normi vlastite grupe. Brojna istraživanja potvrđuju uspješnost proširenog kontakta za različite međugrupne ishode, npr. redukciju predrasuda (Turner, Hewstone, Voci i Vonofakou, 2008; Turner, Tam, Hewstone, Kenworthy i Cairns, 2013), smanjenje percepcije homogenosti vanjske grupe (Paolini, Hewstone, Cairns i Voci, 2004), povećanje međugrupnog povjerenja (Paolini, Hewstone i Cairns, 2007), povećanje spremnosti za međugrupni kontakt (Tam, Hewstone, Kenworthy i Cairns, 2009) i povoljnija očekivanja o budućim kontaktima (Gómez, Tropp i Fernandez, 2011).

Iako je utjecaj i normi i kontakta u području međugrupnih odnosa odavno prepoznat (Allport, 1954; Wright i sur., 1997), istraživanja kontakta i normi uglavnom su se razvijala odvojeno (De Tezanos-Pinto, Bratt i Brown, 2010). Istraživači tek od nedavna razmatraju važnost normi koje članovi grupe mogu imati u pogledu interakcija s pripadnicima vanjskih grupa. Davies, Wright, Aron i Comeau (2013) ističu da takve norme mogu imati različite uloge u odnosu između međugrupnog kontakta i stavova, odnosno biti moderatori i medijatori tog odnosa ili čak antecedenti uspostavljanja kontakta među različitim grupama. Pritom uloga grupnih normi o međugrupnom kontaktu u specifičnom kontekstu, kako to sugeriraju malobrojna dosadašnja istraživanja, vjerojatno ovisi i o vrsti kontakta koju pojedinac ima s članovima vanjske grupe jer izravni i prošireni kontakti šalju različite poruke o prihvatljivosti kontakta na razini cijele vlastite grupe.

Allport (1954) je među prvima pretpostavio da je normativna podrška važan moderator efekta izravnog kontakta u redukciji predrasuda smatrajući da podrška vlasti i autoriteta, uspostavljanjem normi o međugrupnim kontaktima, može te kontakte učiniti prihvatljivijima, ugodnijima i vjerojatnijima, te tako osnažiti njihove pozitivne efekte na međugrupne ishode. Brojna istraživanja u školskom kontekstu potvrdila su tezu o važnosti institucionalne podrške pokazujući da se djeca različitih rasa bolje slažu kada školsko osoblje podržava pozitivne međugrupne odnose (npr. Patchen, 1982; Welisch, Marcus, McQueen i Duck, 1976). Slični su rezultati dobiveni i u kontekstima drugih institucija poput vojske, organizacija i zatvora (Hodson, 2008; Kalev, Dobbin i Kelly, 2006; Landis, Hope i Day, 1984). I metaanaliza Pettigrewa i Tropp (2006) navodi institucionalnu podršku kao posebno važan facilitirajući faktor pozitivnih efekata kontakta. Premda se u starijim

istraživanjima pretežno ističu formalne norme institucija i vlasti, noviji nalazi sugeriraju da i manje formalizirane norme mogu moderirati efekte kontakta. Tako Edmonds i Killen (2009) nalaze da adolescenti koji percipiraju negativne roditeljske stavove prema kontaktu s pripadnicima druge rase doživljavaju manje intimnosti u svojim međurasnim prijateljstvima (npr. manje su spremni pozvati kući ili birati za partnera vršnjake druge rase). Istraživanja o utjecaju vršnjačkih normi pokazuju da osnovnoškolci koji percipiraju da njihovi vršnjaci odobravaju kontakte s drugom etničkom grupom izražavaju pozitivnije međugrupne stavove te snažnije preferencije međugrupnih prijateljstava (Feddes, Noack i Rutland, 2009; Jugert, Noack i Rutland, 2011). Jedno od rijetkih istraživanja koje je izravno testiralo hipotezu o normama kao moderatorima efekata izravnog kontakta pokazalo je na uzorku muslimanskih studenata u Indoneziji da propisujuće vršnjačke norme o kontaktima moderiraju vezu između broja međugrupnih prijatelja i stavova prema kršćanima (Yustisia, 2016). Međutim, u istraživanju obiteljskih i vršnjačkih normi finskih adolescenata potvrđen je moderirajući efekt normi samo za obiteljske norme i to samo kod adolescenata, no i obiteljske i vršnjačke norme imale su snažne izravne utjecaje na međugrupne stavove adolescentica i adolescenata (Mähönen, Jasinskaja-Lahty i Liebkind, 2011). Ovi nekonzistentni nalazi o normama kao moderatorima odnosa kontakta i međugrupnih ishoda sugeriraju da se uloge i efekti normi o kontaktu možda razlikuju ovisno o tome *tko* je izvor normativnih poruka unutar vlastite grupe i *kakva* je priroda normi (npr. kakve poruke šalju vršnjaci, a kakve obitelj ili škola).

Unutargrupne norme, osim moderatora, mogu biti i antecedenti izravnog kontakta koji pripremaju grupe za uspostavljanje stvarnih međusobnih interakcija. Poruke da vlastita grupa podržava pozitivne međugrupne interakcije trebale bi povećati motivaciju za stupanje u međugrupne kontakte (Davies i sur., 2013). Na primjer, Davies (2009) je u retrospektivnoj studiji razvoja međugrupnih prijateljstava pronašla da percipirana podrška obitelji i drugih pripadnika vlastite grupe međugrupnom prijateljstvu predviđa doživljaj bliskosti u ranoj fazi razvoja prijateljstva, ali i trenutni osjećaj bliskosti te broj zajedničkih aktivnosti s prijateljem iz vanjske grupe. Nadalje, Wright i Troop (2005) su u istraživanju međugrupnih ishoda dvojezičnog obrazovanja utvrdili da djeca u dvojezičnim razredima iskazuju veći interes za stvaranje međugrupnih prijateljstava u odnosu na djecu u jednojezičnim razredima. Autori su ove nalaze interpretirali kao rezultat pozitivnih školskih normi koje nastaju kada kurikulum i nastavnici podržavaju korištenje oba jezika u interakciji između članova različitih grupa. U skladu s tim Tropp, O'Brien i Migacheva (2014) pokazali su da učenici i većinskih i manjinskih etničkih grupa koji percipiraju da njihovi vršnjaci podržavaju međugrupna prijateljstva pokazuju veći interes za stvaranjem međugrupnih prijateljstava, čak i uz kontrolu prethodnih iskustava kontakta. S druge strane, percepcija negativnih stavova i neodobravanja međugrupnog kontakta u vlastitoj grupi može otežati razvoj bliskih odnosa s pripadnicima vanjskih grupa. Na primjer, nedavna je kvalitativna studija utjecaja obiteljskih, školskih i vršnjačkih normi na stvarne međuetničke kontakte djece i adolescenata u četiri većinsko-manjinska konteksta u Hrvatskoj pokazala da upravo

školska norma nekontaktiranja snažno pridonosi stvarnom međuetničkom nekontaktiranju djece i mladih. Posebno u podijeljenom vukovarskom školskom kontekstu sudionici izvještavaju da su izvor norme manje eksplicitne poruke u školi, a više sama činjenica podijeljenosti hrvatskih i srpskih razreda i prešutnog (p)održavanja međugrupnoga statusa *quo* kod nastavnika i školske administracije (Pehar i sur., 2017). Navedena su istraživanja pokazala, uglavnom nezavisno ispitujući percipirane vršnjačke, obiteljske i školske norme, da normativne poruke različitih izvora unutar vlastite grupe predviđaju čestinu i interes za međugrupnim kontaktom. Međutim, relativna prediktivna snaga različitih izvora normativnih utjecaja rijetko je provjeravana unutar istog istraživanja. Ipak, jedno je nedavno provedeno istraživanje na hrvatskim adolescentima pokazalo da percepcija roditeljskog odobravanja interakcija s Romima snažnije predviđa spremnost na bliske odnose s Romima nego percepcija vršnjačkog odobravanja (Ivandić i Löw, 2017), iako drugi nalazi sugeriraju da normativni utjecaj vršnjaka, u odnosu na roditeljski, općenito postaje snažniji s dobi (Horn, 2008).

Osim normi kao moderatora i antecedenata, istraživana je i njihov medijatorski efekt, ali uglavnom u kontekstu proširenog međugrupnog kontakta. Da podsjetimo: prošireni kontakt, pretpostavlja se, smanjuje predrasude i mijenjanjem percepcije grupnih normi o odnosu s vanjskim grupama (Wright i sur., 1997). Prema autorima, grupna bi pripadnost trebala biti istaknutija pojedincu koji opaža tuđe interakcije nego onome izravno uključenome u međugrupni kontakt jer je potonji usmjereniji na individualne karakteristike člana vanjske grupe. Kada grupna pripadnost postane istaknuta, ljudi se vide manje kao jedinstveni pojedinci, a više kao zamjenjivi članovi grupe, te su pod snažnim utjecajem grupnih normi (Jetten, Spears i Manstead, 1997). Spoznaja da član vlastite grupe ima pozitivne interakcije s pripadnicima vanjske grupe trebala bi tako dovesti do percepcije pozitivnih grupnih normi o kontaktu te djelovati i na osobne stavove i ponašanja. Turner i sur. (2008) su u prvom testu medijacijskih efekata proširenog kontakta u kontekstu većinsko-manjinskih odnosa u Velikoj Britaniji pokazali da je percepcija običajnih vršnjačkih normi naj snažniji medijator odnosa proširenog kontakta i stavova prema vanjskoj grupi. Kasnije je isti medijacijski efekt dobiven i za propisujuće norme (De Tezanos-Pinto i sur., 2010; Gómez i sur., 2011), kao i za odnos između proširenog kontakta i očekivanja o budućim međugrupnim kontaktima, i kod većine i kod manjine (Gómez i sur., 2011).

Kako je do sada teorijski i empirijski pokazano, običajne i propisujuće norme razlikuju se s obzirom na moguće društvene posljedice upuštanja u međugrupne kontakte. Iz toga proizlazi i vjerojatna razlika u snazi njihove povezanosti s kontaktom i s drugim međugrupnim ishodima. Stoga se postavlja pitanje imaju li sadržajno različite vrste normi samostalne i/ili diferencijalne efekte u objašnjavanju veze između kontakta te stavova i ponašanja. Premda nema kvantitativnih istraživanja koja su istovremeno ispitivala utjecaj obiju vrsta normi, nedavno je kvalitativno istraživanje u hrvatskom kontekstu pokazalo da adolescenti u višetničkim sredinama uglavnom ne razlikuju običajne od propisujućih normi o

kontakta. To nije tako jedino u slučaju romantičnih veza, koje doživljavaju uobičajenima u svojoj socijalnoj okolini, ali također percipiraju vrlo jasne obiteljske norme o njihovoj (ne)prihvatljivosti (Pehar i sur., 2017).

Malobrojna istraživanja koja su istodobno proučavala norme kao medijatore različitih vrsta međugrupnog kontakta uglavnom pokazuju da norme posreduju efekte proširenih, ali ne i izravnih kontakata (De Tezanos-Pinto i sur., 2010; Turner i sur., 2008, 2013). Moguće je, naime, da osobni međugrupni kontakti usmjeravaju pažnju samo na pripadnike vanjske grupe ne otkrivajući ništa o tome kako vlastita grupa gleda na takve kontakte. Suprotno tome, kod proširenog je kontakta pažnja usmjerena upravo na stavove i ponašanja pripadnika vlastite grupe koji svojim kontaktima daju informacije o tipičnosti i prihvatljivosti međugrupnog kontakta u grupi. Primjerice, De Tezanos Pinto i sur. (2010) su na uzorku norveških učenika ispitivali ulogu međugrupne tjeskobe i percepcije grupnih normi o kontaktu u odnosu obiju vrsta kontakata i stavova prema etničkim manjinama. Obje su vrste kontakata dovele do pozitivnijih stavova prema etničkim manjinama smanjivanjem međugrupne tjeskobe, ali je samo prošireni kontakt ostvario svoj utjecaj djelovanjem na percipirane grupne norme o prihvatljivosti kontakata. Dodatnu su podršku nalazu da se u podlozi utjecaja izravnog i proširenog kontakata nalaze različiti mehanizmi dali rezultati Turnera i sur. (2013) u integriranim školama Sjeverne Irske. Percipirane vršnjačke norme o kontaktu bile su značajan medijator odnosa proširenih međugrupnih prijateljstava i stavova prema vanjskoj grupi, dok su u odnosu između izravnih međugrupnih prijateljstava te stavova i percipirane varijabilnosti vanjske grupe medijatori bili samootkrivanje i empatija. Ipak, treba naglasiti da su neka istraživanja utvrdila medijacijski utjecaj normi i u odnosu izravnog kontakata i međugrupnih stavova. Na primjer, Ata, Bastian i Lusher (2009) pokazali su da je percepcija roditeljskog odobravanja (ali ne i školske podrške) kontakata kod većinske djece medijator efekata izravnog kontakata na socijalnu distancu prema muslimanima, dok su Feddes i sur. (2009) slične rezultate dobili za propisujuće vršnjačke norme. Međutim, ova istraživanja nisu kontrolirala utjecaj proširenog kontakata unatoč njegovoj povezanosti s izravnim kontaktom, niti su dala teorijsko objašnjenje načina na koji bi osobna iskustva kontakata mogla djelovati na percepciju toga kako cijela grupa gleda na međugrupne kontakte. Tako dosadašnji nalazi sugeriraju da su unutargrupne norme o kontaktu s vanjskom grupom mehanizam kojim prvenstveno prošireni kontakt djeluje na međugrupne stavove, dok za izravni kontakt predstavljaju važan moderator snage njegovih efekata. Ipak, zbog relativno malog broja istraživanja pouzdani zaključak o različitim ulogama društvenih normi nije moguć i zahtjeva dodatna istraživanja koja će odgovoriti na prethodno istaknute metodološke nedostatke.

### Zaključak i istraživački izazovi

Unutargrupne norme o međugrupnom kontaktu predstavljaju relativno nov, prilično zanemaren, ali nesumnjivo važan konstrukt u pokušajima smanjivanja međugrupnih predrasuda i sukoba te poticanja pozitivnih međugrupnih odnosa. Iako novija istraživanja upućuju na višestruku ulogu normi u odnosu kontakata, stavova i ponašanja, ovaj pregled literature istaknuo je i nekoliko nekonzistentnih i nepotpunih nalaza koji zahtijevaju daljnja istraživanja. Prije svega, u budućim je istraživanjima važno jasno odrediti teorijsko polazište pri definiranju normi i pod tim vidom provjeriti kakav je njihov utjecaj na međugrupna ponašanja kao i za međugrupni kontakt relevantna unutargrupna ponašanja. U skladu je s tim važno i preciznije odrediti sadržaj i vrstu normi o kontaktu. Naime, većina dosadašnjih istraživanja uključuje ili opisuje ili propisuje norme, koje, ovisno o specifičnom kontekstu, mogu imati različite posljedice na međugrupne ishode. Osim toga, neovisno o vrsti normi koju operacionaliziraju u dosadašnjim su istraživanjima korišteni i vrlo različiti i međusobno teško usporedivi izvori normativnog utjecaja (npr. čitava vlastita grupa, obitelj, vršnjaci, bliski prijatelji ili pak institucionalni utjecaj poput škole). To znatno otežava procjenu jedinstvenih i interakcijskih efekata društvenih normi o kontaktu. Stoga je izazov budućih istraživanja jasno definirati vrstu normi, ali i referentne grupe, odnosno izvore utjecaja za koje se očekuju značajni efekti. Pod tim bi vidom bilo važno uključiti i opisuje i propisuje norme u različitim kategorijama "osobno važnih drugih" kako bi se pouzdano utvrdili njihovi samostalni doprinosi u objašnjavanju veze međugrupnog kontakta te stavova i ponašanja. Budući da su norme o kontaktu relativno novo istraživačko područje te da mogu biti kontekstualno i kulturalno jako specifične, u identifikaciji relevantnog sadržaja i oblika normi, te njihova značenja, važno metodološko sredstvo mogu biti kvalitativne metode. Intervjui, fokusne grupe, pa i opažanja na relevantnim uzorcima mogli bi pružiti potpuniji uvid u načine na koji pojedinci opažaju i doživljavaju društvene norme i daju im značenje. Osim toga, ovakav produbljeni uvid mogao bi istaknuti i sve relevantne izvore normativnih poruka te usmjeriti pažnju istraživača na jasnije određenje kontekstualno specifičnih i onih univerzalnih normativnih utjecaja te njihovih posljedica.

Poseban izazov za buduća istraživanja jest razjasniti utjecaj i uloge normi o međugrupnom kontaktu. Naime, dosadašnja istraživanja jasno sugeriraju da norme mogu biti antecedenti i moderatori izravnog međugrupnog kontakta, dok mogućnost i uvjeti njihove medijatorske uloge u odnosu kontakata (izravnog i proširenog) i stavova i ponašanja još uvijek nisu sasvim jasni. Usto, većina je istraživanja provedena na uzorcima većinskih grupa, no moguće je da se efekti normi o kontaktu, baš kao i efekti samoga (izravnoga) međugrupnog kontakta, razlikuju ovisno o statusu grupa. Stoga je u budućim istraživanjima nužno uključiti i manjinske grupe te posebno uzeti u obzir kontekstualnu dinamiku većine i manjina. Također, uz rijetke iznimke (npr. Feddes i sur., 2009), sva se opisana istraživanja koriste transverzalnim nacrtima, što onemogućuje zaključivanje o smjeru kauzalnih efekata



normi. Korištenje longitudinalnih nacrti s minimalno dvije, ili pri testiranju medijacijskih efekta, tri vremenske točke, omogućilo bi ne samo snažniji test normativnih utjecaja nego i izravan uvid u način na koji promjene društvenih normi dovode do promjena u međugrupnim kontaktima i drugim važnim međugrupnim ishodima. Pritom je nužno u istraživanja osim studenata i drugih odraslih uključiti djecu i adolescente, koji su općenito podzastupljeni pri ispitivanju normativnih utjecaja. To je posebno važno s razvojnog stajališta, jer se osjetljivost na grupne norme znatno povećava nakon desete godine života (Prinstein i Dodge, 2008), pa bi temeljito i empirijski dobro potvrđeno razumijevanje utjecaja širih društvenih i uži unutargrupnih normi omogućilo planiranje, razvoj i primjenu pravodobnih intervencija, koje bi u razvojno primjerenom dobi mogle djelovati na usvajanje i posebno na očuvanje pozitivnih međugrupnih stavova i ponašanja. Budući da su suvremene nacionalne države populacijski sve složenije i etnički-kulturno sve heterogenije, poznavanje mehanizama razvoja, unaprjeđivanja i učinkovitog promicanja društvenih normi koje će omogućiti izgradnju funkcionalnih i otpornih zajednica unatoč njihovoj složenosti, predstavlja ključan društveni izazov i otvara važan istraživački prostor u socijalnoj psihologiji i srodnim društvenim znanostima.

### Literatura

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211. doi:[https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Ajzen, I. (2015). Consumer attitudes and behavior: The theory of planned behavior applied to food consumption decisions. *Rivista di Economia Agraria*, 70, 121-138. doi:<http://dx.doi.org/10.13128/REA-18003>
- Ajzen, I. i Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Ajzen, I., Joyce, N., Sheikh, S. i Gilbert Cote, N. (2011). Knowledge and the prediction of behavior: The role of information accuracy in the theory of planned behavior. *Basic and Applied Social Psychology*, 33, 101-117. doi:<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01973533.2011.568834>
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Addison Wesley.
- Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. *Scientific American*, 11, 31-35.
- Asch, S. E. (1956). Studies of independence and conformity: A minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs*, 70, 1-70. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/h0093718>
- Astrom, A. N. i Rise, J. (2001). Young adults' intention to eat healthy food: Extending the theory of planned behaviour. *Psychology and Health*, 16, 223-237. doi:<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08870440108405501>
- Ata, A., Bastian, B. i Lusher, D. (2009). Intergroup contact in context: The mediating role of social norms and group-based perceptions on the contact prejudice link. *International*

---

*Journal of Intercultural Relations*, 33, 498-506. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.ijintrel.2009.05.001>

- Bettenhausen, K. L. i Murnighan, J. K. (1985). The emergence of norms in competitive decision making groups. *Administrative Science Quarterly*, 30, 350-372. doi:<http://www.jstor.org/stable/2392667>
- Bicchieri, C. (2006). *The grammar of society: The nature and dynamics of social norms*. New York: Cambridge University Press.
- Blanchard, F. A., Crandall, C. S., Brigham, J. C. i Vaughn, L. A. (1994). Condemning and condoning racism: A social context approach to interracial settings. *Journal of Applied Psychology*, 79, 993-997. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.79.6.993>
- Chung, A. i Rimal, R. N. (2016). Social norms: A review. *Review of Communication Research*, 4, 1-29.
- Cialdini, R. B. (2003). Crafting normative messages to protect the environment. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 105-109. doi:<https://doi.org/10.1111/1467-8721.01242>
- Cialdini, R. B., Barrett, D. W., Bator, R., Demaine, L. J., Sagarin, B. J., Rhoads, K. V. L. i Winter, P. L. (2006). Activating and aligning social norms for persuasive impact. *Social Influence*, 1, 3-15.
- Cialdini, R. B., Kallgren, C. A. i Reno R. R. (1991). A focus theory of normative conduct: A theoretical refinement and reevaluation of the role of norms in human behavior. *Advances in Experimental Social Psychology* 24, 201-234. doi:<https://doi.org/10.1177/01461672002610009>
- Cialdini, R. B., Reno, R. R. i Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 1015-1026. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.58.6.1015>
- Crandall, C. S., Eshleman, A. i O'Brien, L. T. (2002). Social norms and the expression and suppression of prejudice: The struggle for internalization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 359-378. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.82.3.359>
- Crosby, F., Bromley, S. i Saxe, L. (1980). Recent unobtrusive studies of Black and White discrimination and prejudice: A literature review. *Psychological Bulletin*, 87, 546-563. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.87.3.546>
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2012). Parallel worlds of divided community: Time does not make much difference. U: O. Simić, Z. Volčić i C. R. Philpot (Ur.), *Peace psychology in the Balkans: Dealing with a violent past while building peace* (str. 177-198). New York: Springer.
- Davies, K. M. (2009). *Identifying key themes in cross-group friendship formation*. Unpublished doctoral dissertation. Stony Brook University, Stony Brook, NY.
- Davies, K., Wright, S. C., Aron, A. i Comeau, J. (2013). Intergroup contact through friendship: Intimacy and norms. U: G. Hodson i M. Hewstone (Ur.), *Advances in intergroup contact* (str. 200-229). New York: Psychology Press.

- Deutsch, M. i Gerard, H. B. (1955). A study of normative and informational social influences upon individual judgment. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51, 629-636. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/h0046408>
- De Tezanos-Pinto, P., Bratt, C. i Brown, R. (2010). What will the others think? Ingroup norms as a mediator of the effects of intergroup contact. *British Journal of Social Psychology*, 49, 507-523. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19807942>
- Donaldson, S. I., Graham, J. W., Piccinin, A. M. i Hansen, W. B. (1995). Resistance-skills training and the onset of alcohol use: Evidence for beneficial and potentially harmful effects in public schools and in private Catholic schools. *Health Psychology*, 14, 291-300. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7556032>
- Dovidio, J. F. i Gaertner, S. L. (1986). *Prejudice, discrimination, and racism*. New York: Academic Press.
- Duffy, A. i Nesdale, D. (2009). Peer groups, social identity, and children's bullying behaviour. *Social Development*, 18, 121-139. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9507.2008.00484.x>
- Edmonds, C. i Killen, M. (2009). Do adolescents' perceptions of parental racial attitudes relate to their intergroup contact and cross-race relationships? *Group Processes and Intergroup Relations*, 12, 5-21. doi:<https://doi.org/10.1177/1368430208098773F>
- Feddes, A. R., Noack, P. i Rutland, A. (2009). Direct and extended friendship effects on minority and majority children's interethnic attitudes: A longitudinal study. *Child Development*, 80, 377-390. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01266.x>
- Finlay, K. A., Trafimow, D. i Moroi, E. (1999). The importance of subjective norms on intentions to perform health behaviors. *Journal of Applied Social Psychology*, 29, 2381-2393.
- Firebaugh, G. i Davis, K. E. (1988). Trends in anti-Black prejudice, 1972-1984: Region and cohort effects. *American Journal of Sociology*, 94, 251-272. doi:<https://doi.org/10.1086/228991>
- Fishbein, M. i Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Fishbein, M. i Ajzen, I. (2011). *Predicting and changing behavior: The reasoned action approach*. New York: Taylor & Francis.
- Fiske, S. i Taylor, S. E. (1984). *Social cognition*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Goldstein, N. J., Cialdini, R. B. i Griskevicius, V. (2008). A room with a viewpoint: Using social norms to motivate environmental conservation in hotels. *Journal of Consumer Research*, 35, 472-482. <http://www.jstor.org/stable/10.1086/586910>
- Gómez, A., Tropp, L. R. i Fernandez, S. (2011). When extended contact opens the door to future contact: Testing the effects of extended contact on intergroup attitudes and expectancies among minority and majority groups. *Group Processes and Intergroup*

- Relations*, 14, 161-173. doi:<https://doi.org/10.1177/1368430210391119>
- Hodson, G. (2008). Interracial prison contact: The pros for (socially dominant) cons. *British Journal of Social Psychology*, 47, 325-351. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17697448>
- Hogg, M. A. i Reid, S. A. (2006). Social identity, self-categorization, and the communication of group norms. *Communication Theory*, 16, 7-30. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2885.2006.00003.x>
- Horn, S. (2008). The multifacet nature of sexual prejudice: How adolescents reason about sexual orientation and sexual prejudice. U: S. Levy i M. Killen (Ur.), *Intergroup attitudes and relations in childhood through adulthood* (str. 173-190). Oxford: Oxford University Press.
- Ivandić, L. i Löw, A. (2017). Uloga roditeljskih i vršnjačkih normi u objašnjenju negativnih međugrupnih stavova u adolescentnoj dobi. *Psihologijske teme*, 26, 577-600. <http://hrcak.srce.hr/190770>
- Jetten, J., Spears, R. i Manstead, A. S. R. (1997). Strength of identification and intergroup differentiation: The influence of group norms. *European Journal of Social Psychology*, 27, 603-609. doi:[https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199709/10\)27:5<603::AID-EJSP816>3.0.CO;2-B](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199709/10)27:5<603::AID-EJSP816>3.0.CO;2-B)
- Johnston, K. L. i White, K. M. (2003). Binge-drinking: A test of the role of group norms in the theory of planned behaviour. *Psychology and Health*, 18, 63-77. doi:<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0887044021000037835>
- Jugert, P., Noack, P. i Rutland, A. (2011). Friendship preferences among German and Turkish preadolescents. *Child Development*, 82, 812-829. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01528.x>
- Kalev, A., Dobbin, F. i Kelly, E. (2006). Best practices or best guesses? Assessing the efficacy of corporate affirmative action and diversity policies. *American Sociological Review*, 71, 589-617. doi:<https://doi.org/10.1177/000312240607100404>
- Katz, D. i Braly, K. W. (1933). Racial stereotypes of one hundred college students. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 28, 280-290.
- Landis, D., Hope, R. O. i Day, H. R. (1984). Training for desegregation in the military. U: N. Miller i M. B. Brewer (Ur.), *Groups in contact: The psychology of desegregation* (str. 257-258). Orlando, FL: Academic Press.
- Lapinski, M. K. i Rimal, R. N. (2005). An explication of social norms. *Communication Theory*, 15, 127-147. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2885.2005.tb00329.x>
- Larimer, M. E. i Neighbors, C. (2003). Normative misperceptions and the impact of descriptive and injunctive norms on college student gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17, 235-243. <http://www.scopus.com/inward/record.url?scp=0141794105&partnerID=8YFLogxK>.
- Lewin, K. (1952). Group decision and social change. U: G. E. Swanson, T. M. Newcomb i E. L. Hartley (Ur.), *Readings in social psychology* (str. 197-211). New York: Henry Holt & Company.

- Mähönen, T. A., Jasinskaja-Lahty, I. i Liebkind, K. (2011). The impact of perceived social norms, gender, and intergroup anxiety on the relationship between intergroup contact and ethnic attitudes of adolescents. *Journal of Applied Social Psychology, 41*, 1877-1899. doi:<http://dx.doi.org/10.1027/2151-2604/a000152>
- McEachan, R. R. C., Conner, M., Taylor, N. J. i Lawton, R. J. (2011). Prospective prediction of health-related behaviours with the Theory of Planned Behaviour: A meta-analysis. *Health Psychology Review, 5*, 97-144. doi:<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17437199.2010.521684>
- Minard, R. D. (1952). Race relations in the Pocahontas Coal Field. *Journal of Social Issues, 8*, 29-44.
- Neighbors, C., Labrie, J. W., Hummer, J. F., Lewis, M. A., Lee, C. M., Sruti, D. K. i Larimer, M. E. (2010). Group identification as a moderator of the relationship between perceived social norms and alcohol consumption. *Psychology of Addictive Behaviors, 24*, 522-528. doi:<http://doi.org/10.1037/a0019944>
- Paluck, E. L. (2009). Reducing intergroup prejudice and conflict using the media: A field experiment in Rwanda. *Journal of Personality and Social Psychology, 96*, 574-587. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19254104>
- Paolini, S., Hewstone, M. i Cairns, E. (2007). Direct and indirect intergroup friendship effects: Testing the moderating role of the affective and cognitive bases of prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin, 33*, 1406-1420. doi:<https://doi.org/10.1177/0146167207304788>
- Paolini, S., Hewstone, M., Cairns, E. i Voci, A. (2004). Effects of direct and indirect cross-group friendships on judgements of Catholics and Protestants in Northern Ireland: The mediating role of an anxiety reduction mechanism. *Personality and Social Psychology Bulletin, 30*, 770-786. doi:<https://doi.org/10.1177/0146167203262848>
- Patchen, M. (1982). *Black-white contact in schools*. West Lafayette, IN: Purdue University Press.
- Pehar, L., Čorkalo Biruški, D., Jelić, M., Pavin Ivanec, T. i Tomašić Humer, J. (2017). Friendships by the rule? Social norms about interethnic contact among ethnic minority and majority youth in Croatia. *Symposium conducted at the 23<sup>rd</sup> Ramiro and Zoran Bujas Days Conference, Zagreb*.
- Pettigrew, T. F. (1958). Personality and sociocultural factors in intergroup attitudes: A cross-national comparison. *Journal of Conflict Resolution, 2*, 29-42. doi:<https://doi.org/10.1177/002200275800200104>
- Pettigrew, T. F. (1959). Regional differences in anti-Negro prejudice. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 59*, 28-36. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/h0047133>
- Pettigrew, T. F. (1991). Normative theory in intergroup relations: Explaining both harmony and conflict. *Psychology and Developing Societies, 3*, 3-16. doi:<https://doi.org/10.1177/097133369100300102>
- Pettigrew, T. F. i Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*, 751-783. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16737372>

- Prinstein, M. J. i Dodge, K. A. (2008). *Peer influence processes among youth*. New York: Guilford.
- Rokeach, M. i Ball-Rokeach, S. J. (1989). Stability and change in American value priorities, 1968-1981. *American Psychologist*, 44, 775-784. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.44.5.775>
- Ross, L., Greene, D. i House, P. (1977). The false consensus effect: An egocentric bias in social perception and attribution processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13, 279-301.
- Schultz, P. W., Tabanico, J. i Rendón, T. (2008). Normative beliefs as agents of influence: Basic processes and real-world applications. U: R. Prislin i W. Crano (Ur.), *Attitudes and attitude change* (str. 385-409). New York: Psychology Press.
- Sechrist, G. B. i Milford, L. R. (2007). The influence of social consensus information on intergroup helping behavior. *Basic and Applied Social Psychology*, 29, 365-374. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/00224545.2010.522615>
- Sechrist, G. B. i Stangor, C. (2001). Perceived consensus influences intergroup behavior and stereotype accessibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 645-654. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.80.4.645>
- Sherif, M. (1935). A study of some social factors in perception. *Archives of Psychology*, 27, 1-60.
- Sherif, M. (1936). *The psychology of social norms*. New York: Harper.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, J., Hood, W. i Sherif, C. (1961). *Intergroup conflict and cooperation: The Robber's cave experiment*. Norman: University of Oklahoma Institute of Intergroup Relations.
- Shulman, H. C., Rhodes, N., Davidson, E., Ralston, R., Borghetti, L. i Morr, L. (2017). The state of the field of social norms research. *International Journal of Communication*, 11, 1192-1213. <http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/6055>
- Stangor, C., Sechrist, G. B. i Jost, J. T. (2001a). Changing racial beliefs by providing consensus information. *Personality and Social Psychological Bulletin*, 27, 484-494.
- Stangor, C., Sechrist, G. B. i Jost, J. T. (2001b). Social influence and intergroup attitudes: The role of perceived social consensus. U: J. Forgas i K. Williams (Ur.), *Social influence* (str. 235-252). Philadelphia: Psychology Press.
- Tajfel, H. i Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. U: W. G. Austin i S. Worchel (Ur.), *The social psychology of intergroup relations* (str. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tam, T., Hewstone, M., Kenworthy, J. i Cairns, E. (2009). Intergroup trust in Northern Ireland. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 45-59. doi:<https://doi.org/10.1177/0146167208325004>
- Tankard, M. i Paluck, E. L. (2016). Norm perception as a vehicle for social change. *Social Issues and Policy Review*, 10, 181-211.
- Terry, D. J. i Hogg, M. A. (1996). Group norms and the attitude-behavior relationship: A role for group identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 776-793.

doi:<https://doi.org/10.1177/0146167296228002>

- Terry, D. J., Hogg, M. A. i White, K. M. (1999). The theory of planned behaviour: Self-identity, social identity and group norms. *British Journal of Social Psychology*, 28, 225-244. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10520477>
- Tropp, L. R., O'Brien, T. C. i Migacheva, K. (2014). How peer norms of inclusion and exclusion predict children's interest in cross-ethnic friendships. *Journal of Social Issues*, 70, 151-166. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/josi.12052>
- Turner, J. C. (1991). *Social influence*. Milton Keynes, UK: Open University Press.
- Turner, R. N., Hewstone, M., Voci, A. i Vonofakou, C. (2008). A test of the extended intergroup contact hypothesis: The mediating role of intergroup anxiety, perceived ingroup and outgroup norms, and inclusion of the outgroup in the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 843-860. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18808263>
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D. i Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self categorization theory*. Oxford: Blackwell.
- Turner, R. N., Tam, T., Hewstone, M., Kenworthy, J. i Cairns, E. (2013). Contact between Catholic and Protestant schoolchildren in Northern Ireland. *Journal of Applied Social Psychology*, 43, 216-228. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/jasp.12018>
- Wellisch, J. B., Marcus, A., MacQueen, A. i Duck, G. (1976). *An in depth study of Emergency School Aid Act (ESAA) Schools: 1974-1975*. Washington, DC: System Development Corporation.
- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Wolpe, T. i Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 73-90.
- Wright, S. C. i Tropp, L. R. (2005). Language and intergroup contact: Investigating the impact of bilingual instruction on children's intergroup attitudes. *Group Processes and Intergroup Relations*, special issue on *Language, Communication, and Intergroup Relations*, 8, 309-328. doi:<https://doi.org/10.1177/1368430205053945>
- Yustisia, W. (2016). Group norms as moderator in the effect of cross group friendship on outgroup attitude: A study on interreligious group in Indonesia. *Makara Hubs-Asia*, 20, 57-66. [http://hubsasia.ui.ac.id/index.php/hubsasia/article/view/3487/pdf\\_6](http://hubsasia.ui.ac.id/index.php/hubsasia/article/view/3487/pdf_6)

## **The (Neglected) Role and Importance of Social Norms in Promoting Intergroup Contact: What Do We Know and what are Research Challenges**

### **Abstract**

Although social norms have a strong influence on attitudes and behaviours in different social situations, their research and practical use are significantly limited by inconsistencies of how different types of norms have been defined and measured. In an attempt to reach a common, comprehensive definition of social norms, in this paper we describe the most important

conceptualizations and types of norms developed within different theoretical approaches and give an overview of relevant research of normative influences on individual and intergroup behaviours. In addition, this review especially focuses on ingroup norms about intergroup contact as a specific type of norm that describes and prescribes typical and appropriate interactions with outgroup members. In this regard, this review represents an important systematization since ingroup contact norms, despite being long recognized as important regulators of intergroup relations, have been neglected so far both as a research and as a theoretical construct. Therefore, we present the results of scarce new research on relationships between different types of contacts among members of different groups, in group contact norms, and intergroup outcomes, in order to highlight and clarify various roles that ingroup contact norms may play in shaping complex dynamics of relationships between social groups. Finally, we underline unresolved issues and offer possible directions for future research.

*Keywords:* social norms, normative influence, intergroup contact, ingroup contact norms

## **Papel (descuidado) e importancia de normas sociales en la estimulación del contacto intergrupar: Revisión de hallazgos existentes y retos investigativos**

### Resumen

Aunque las normas sociales tienen un impacto muy fuerte en las actitudes y comportamiento de la gente en diferentes situaciones sociales, su uso investigativo y práctico está bastante limitado por el modo no consistente de definir y medir diferentes tipos de normas. Con el afán de llegar a una definición común y completa de las normas sociales, en este trabajo describimos las conceptualizaciones más importantes y tipos de normas desarrollados en el marco de diferentes enfoques teóricos. Además, ofrecemos la revisión de investigaciones relevantes sobre la influencia normativa en los comportamientos individuales e intergrupales. Luego, esta revisión trata con especial atención las normas intragrupalas sobre el contacto intergrupar, como un tipo específico de normas que describen y proscriben las interacciones típicas y aceptables con los miembros de grupos exteriores. En ese sentido esta revisión representa una sistematización importante porque las normas sobre el contacto no se han tomado mucho en cuenta hasta ahora, sea como constructo investigativo o concepto teórico, aunque su importancia fue reconocida hace mucho tiempo en la regulación de relaciones intergrupales. Por eso mostramos los resultados de pocas investigaciones recientes de interrelaciones de diferentes tipos de contacto entre los miembros de diferentes grupos, de normas intergrupales sobre el contacto y de resultados intergrupales para acentuar y aclarar diferentes papeles que estas normas pueden tener en la formación de dinámica compleja entre los grupos. Además, indicamos las cuestiones que están por resolver y posibles directrices para futuras investigaciones.

*Palabras clave:* normas sociales, influencia normativa, contacto intergrupar, normas intergrupales sobre el contacto

Primljeno: 13.06.2017.